

Lausunto

18.11.2020

Asia: VN/16660/2020

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi avoimen datan direktiivin täytäntöönpanoa koskevasta lainsäädännöstä

Tiedonhallintalain ja julkisuuslain muutokset

Onko ehdotuksella vaikutuksia, joita ei ole vielä tunnistettu, erityisesti lakien soveltamisalassa oleviin organisaatioihin? Millaisista vaikutuksista on kyse tai miten niitä olisi mahdollista arvioida tarkemmin?

-

Ehdotuksessa ja direktiivissä ei velvoiteta rajapintojen, jotka olisivat nimenomaan avoimia, käyttöön. Mitä mieltä olette väitteestä, että viranomaiset oman harkintansa mukaan käyttäisivät avoimia rajapintoja joka tapauksessa silloin, kun se on tarkoituksenmukaista?

-

Onko ehdotettujen muutosten johdosta tarpeen muuttaa myös jotain erityislainsäädäntöä, jota ei esitysluonnoksessa ole tunnistettu?

-

Laki eräiden julkisten yritysten tietojen uudelleenkäytöstä

Kommentit laista eräiden julkisten yritysten tietojen uudelleenkäytöstä kokonaisuutena.

-

Millaisiin yrityksiin toimialallanne tai alueellanne ehdotettu laki tulisi sovellettavaksi?

-

Tunnistatteko julkisia yrityksiä koskevaa sääntelyä, jota olisi ehdotetun lain johdosta muutettava tai joka on sen kanssa ristiriidassa?

-

Onko tiedossanne sääntelyä, joka velvoittaa ehdotetun lain soveltamisalassa olevia julkisia yrityksiä antamaan niiden hallussa olevia asiakirjoja uudelleenkäytettäväksi?

-

Onko tiedossanne sääntelyä, joka velvoittaa ehdotetun lain soveltamisalassa olevia julkisia yrityksiä julkaisemaan tai julkistamaan niiden hallussa olevia asiakirjoja, mutta jonka tosiasiallisena tarkoituksena tai vaikutuksena on tietojen uudelleenkäyttö kaupallisiin tai muihin tarkoituksiin?

-

Onko ehdotetun lain soveltamisalassa oleviin yrityksiin tai muihin toimijoihin sellaisia vaikutuksia, joita ei ole tunnistettu? Millaisista vaikutuksista on kyse tai miten niitä olisi mahdollista arvioida tarkemmin?

-

Onko asiakirjojen uudelleenkäytön salliminen ominaista tai olennaista jonkin ehdotetun lain soveltamisalassa olevan julkisen yrityksen liiketoiminnalle?

-

Laki julkisin varoin tuotettujen tutkimusaineistojen uudelleenkäytöstä

Kommentit laista julkisin varoin tuotettujen tutkimusaineistojen uudelleenkäytöstä kokonaisuutena.

Tietoarkisto on ihmistieteiden sähköisten tutkimusaineistojen pitkäaikaissaatavuuden palvelu (tutkimusalakohtainen tietovarasto), joka noudattaa aineistojen käsittelyssä ja kuvailussa hyväksi todettuja kansallisia ja kansainvälisiä standardeja, malleja ja käytäntöjä. Tietoarkisto palvelee digitaalisten tutkimusaineistojen julkaisijoita, joita ovat yliopistot, korkeakoulut, tutkimuslaitokset, muut viranomaiset, säätiöt, yhdistykset, yritykset ja vastaavat. Aineistojen sisäänoton kriteerinä ei ole yksinomaan se, onko tutkimusaineisto rahoitettu julkisin varoin. Myös muut tutkimusaineistot tallennetaan FAIR periaatteita noudattaen, jos julkaisija on valmis antamaan aineiston avoimeen käyttöön maksutta ilman syrjiviä käyttöehtoja. Tietoarkistolla on Kopioston kanssa sopimus, joka mahdollistaa myös tutkimusaineistoksi kerättyjen teosten (esim. media-aineistojen) tallentamisen Tietoarkistoon maksutta jatkokäytettäväksi. Lisäksi Tietoarkisto kääntää asiakkaan pyynnöstä maksutta suomenkielisiä kvantitatiivisia aineistoja englanniksi. Näin ollen Tietoarkisto toimii jo nyt avoimen datan direktiivin vähimmäisvaatimukset ylittäen.

Tietoarkistossa on sekä kaikkiin (myös kaupallisiin) tarkoituksiin luovutettavia että julkaisijan kanssa tehdyn sopimuksen mukaisesti joko vain tutkimukseen tai myös opiskeluun ja opetukseen luovutettavia aineistoja. Jälkimmäisten käyttöehtojen perusteena on alun alkaen tutkittaville annettu informaatio jatkokäytöstä, mikä Tietoarkistossa katsotaan oikeasuhtaiseksi ja yleisen edun mukaiseksi lähtökohdaksi käyttöoikeuden määrittämiselle. Aineistot ovat käyttöehtojen mukaisesti saatavilla kaikille asiakkaille Suomessa ja ulkomailla iästä ja sukupuolesta riippumatta. Tietoarkiston soveltamilla käyttöehdoilla ei siten syrjitä toisiinsa verrattavissa olevia käyttäjäryhmiä.

Onko ehdotuksella vaikutuksia tutkimusaineistoja tuottaviin tai julkaiseviin tahoihin, joita ei vielä ole tunnistettu? Millaisista vaikutuksista on kyse tai miten niitä olisi mahdollista arvioida tarkemmin?

Lain perusteluissa todetaan, että tutkimusaineistoja julkaisevien tahojen olisi arvioitava muun ohessa henkilötietojen suojaa ennen kuin aineistot asetetaan julkisesti saataville. Tietoarkisto vastaanottaa tutkijoiden anonymisoimia tutkimusaineistoja. Noin 70 % tutkijoiden anonyymeiksi arvioimista aineistoista sisältävät vähintään epäsuoria tunnisteita siinä määrin, että ne katsotaan

Tietoarkistossa henkilötietoja sisältäviksi. Aineistojen tietoja poistetaan ja muokataan Tietoarkistossa, jotta jatkokäytettäviin aineistoihin ei jää tunnisteita. Ehdotetun lain mukaan julkisesti saataville asettaminen tarkoittaa käytännössä sitä, että tutkimusaineisto on saatavilla uudelleenkäyttöä varten syrjimättömästi, maksutta ja avoimesti tietoverkon kautta ladattavassa muodossa. Laissa ei rajata julkaisuun käytettäviä palveluja. Tietoarkisto katsoo, että riskien välttämiseksi alun alkaen henkilötietoja sisältäneet tutkimusaineistot tulisi julkaista vain palveluissa, joihin sisältyy ammattimainen datan arviointi- ja kuratointipalvelu myös tietosuojaan soveltamisessa. Esimerkiksi kansainväliset itsepalvelu-repositoryt (tietovarastot) nojautuvat usein tutkijan/tutkimusryhmän omaan arvioon aineistojensa tietosuojaratkaisujen riittävydestä ja vaikka palvelut olisivatkin teknisesti muutoin ehdotetun lain edellytykset täyttäviä, niiden käyttäminen voi olla tietosuojaan osalta riski. Tällä hetkellä myöskään institutionaalisilla datapalveluilla, esimerkiksi yliopistoissa, ei ole riittäviä datan kuratoinnin resursseja.

Onko olemassa riskiä siitä, että tutkimusaineistoja ei enää asetettaisi julkisesti saataville sen vuoksi, että ehdotettu laki tulisi niihin julkaisun johdosta sovellettavaksi?

Tietoarkisto ei kannata julkaisijoiden pysyvää yksinoikeutta päättää jokaisesta tutkimusaineiston käyttöluvasta ja myös ehdotetun lain perusteluissa todetaan, että yksinoikeusjärjestelyjä myönnetään vain poikkeustilanteissa. HE:n perusteluja voisi kuitenkin täsmentää, jotta tiedetään täsmällisesti, milloin julkisesti saataville asetettuun tutkimustiedon hyödyntämistä koskevat sopimukset olisivat laissa sallittuja ja eivät siten lukeutuisi ehdotetun 6 § yksinoikeusjärjestelyjen kiellon piiriin. On nimittäin yksi poikkeus, joka tulisi sallia. Tutkimustulosten originaalisuus on tieteessä keskeinen arvo ja käytännössä kunnia uudesta tieteellisestä tuloksesta menee sen ensimmäiselle esittäjälle. Aineiston suunnitteleilla ja tehneillä tutkijoilla on myös oikeus kirjoittaa siitä keskeisimmät tulokset ilman pelkoa siitä, että joku muu tekee sen ensin. Tämän vuoksi julkaisijoille on mahdollistettava tutkimusaineistojen julkaiseminen myös niin, että he kontrolloivat itse aineistojensa käyttöluhia siihen saakka, kun he ovat itse julkaisseet tutkimuksensa päätulokset. Joustavuus avoimen, maksuttoman ja syrjimättömän käytettävyyden voimaantulossa tukisi tutkimusaineistojen mahdollisimman aikaista saavutettavuutta kunnioittaen samalla tieteen teon pääperiaatteita. Tietoarkisto tarjoaa mahdollisuuden tutkimusaineiston julkaisijoille päättää käyttöluvista tutkimuksen ollessa vielä kesken (muodostavat vuosittain noin 5% Tietoarkiston aineistoista). Näin julkaisijoilla on mahdollisuus tukea tieteen ja aineistojen avoimuutta varmistaen samalla, ettei heidän kanssaan tehdä päällekkäistä tutkimusta alkuperäisen tutkimuksen tekeillä olevien julkaisujen osalta. Tämän tieteen teon peruskäytännön huomioimisen voisi sisällyttää lain perusteluihin selittäen, mitä tarkoittaa ”välttämätöntä yleistä etua koskevan palvelun tarjoamiseksi” ja vielä selkeämmin sen voisi ilmaista sisällyttämällä asia itse lakitekstiin. Muussa tapauksessa osa tutkimusaineistoista voi jäädä jopa vuosikausiksi julkaisematta, mikä ei taas vastaa direktiivin perustelujen kohdan 27) tavoitetta toimintapolitiikoista, jotka edistävät mahdollisimman aikaisen vaiheen jakeluprosessia.

Missä laajuudessa tutkimusaineistojen maksutonta saatavuutta edellytetään jo nykyään osana julkista tutkimusrahoitusta?

-

Tunnistatteko tutkimusaineistoja, niiden tuottamista tai hyödyntämistä koskevaa sääntelyä, jota olisi ehdotetun lain johdosta muutettava tai joka on ehdotetun sääntelyn kanssa ristiriidassa?

-

Arvokkaat tietoaineistot

Onko toimialallanne tai toiminnassanne tunnistettu tietoaineistoja, jotka mahdollisesti tai todennäköisesti tultaisiin komission toimesta säätämään arvokkaiksi tietoaineistoiksi?

-

Onko toimialallanne tai toiminnassanne varauduttu arvokkaiden tietoaineistojen sääntelystä johtuviin vaikutuksiin? Miten kuvailisitte vaikutuksia ja niihin varautumista? Antakaa mahdollisuuksien mukaan myös euro- tai lukumääräarvioita.

-

Yleiset kommentit

Yleiset kommentit hallituksen esityksen luonnoksesta ja ehdotetun sääntelyn vaikutuksista kokonaisuudessaan.

-

Kuula-Luumi Arja
Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto, Tampereen yliopisto